

POVEZANOST RODITELJSKOG NADZORA I EKSTERNALIZOVANIH PROBLEMA U ADOLESCENCIJI*

Marina Kovačević-Lepojević*
Vesna Žunić-Pavlović*

Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

Savremena koncepcija roditeljskog nadzora zasnovana je na tumačenju nadzora kao znanja roditelja o kretanju, aktivnostima i prijateljima adolescenata. Kao glavni izvori znanja prepoznati su samoizveštavanje, traženje informacija i roditeljska kontrola, dok eksternalizovani problemi u osnovi uključuju ponašanje kojim se krše pravila i agresivno ponašanje. Cilj rada predstavlja sagledavanje povezanosti roditeljskog nadzora i eksternalizovanih problema u ponašanju adolescenata. Pregled i analiza elektronski dostupne literature izvršena je prema odgovarajućim kriterijumima u periodu od januara do juna 2014. godine.

Rezultati istraživanja ukazuju na to da roditeljski nadzor predstavlja jedan od ključnih faktora pojave i razvoja eksternalizovanih problema. Poseban značaj pridaje se samoizveštavanju koje je sa ispoljavanjem eksternalizovanih problema u adolescenciji u direktnoj vezi za razliku od traženja informacija i roditeljske kontrole gde je ona obično posredovana nekim od drugih faktora u vezi sa porodičnom sredinom i roditeljstvom.

KLJUČNE REČI: roditeljski nadzor / samoizveštavanje / eksternalizovani problemi / adolescencija

* Ovaj tekst je nastao kao rezultat na projektu "Kriminal u Srbiji: fenomenologija, rizici i mogućnosti socijalne intervencije" (broj 47011) koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja RS.

* E-mail: marina.lepojevic@gmail.com

* E-mail: zuniceva@eunet.rs

UVOD

Dosadašnja istraživanja roditeljskog nadzora, pretežno su za cilj imala objašnjenja veze sa eksternalizovanim i internalizovanim problemima u prilagođavanju dece i adolescenata. Iako pojedini nalazi upućuju na ispoljavanje internalizovanih problema (depresivni simptomi, anksioznost, nisko samopouzdanje) (Garner et al, 2010; Hamza, 2011) usled neadekvatnog roditeljskog nadzora, snažnija veza uočena je pri ispoljavanju eksternalizovanih problema (bežanje iz škole i od kuće, vandalizam, agresivno ponašanje, druženje sa delinkventnim vršnjacima, zloupotreba psihoaktivnih supstanci, rizično seksualno ponašanje, kockanje, rizično ponašanje na internetu) (Borawski et al, 2003; Svensson, 2003; Beyers et al, 2003; Reitz et al, 2006; Dick et al, 2007). Istraživanja pokazuju da se internalizovani problemi vezuju za domen psihološke kontrole roditelja, dok se neadekvatna bihevioralna kontrola operacionalizovana kao znanje roditelja o kretanjima, aktivnostima i prijateljima adolescenata vezuje za ispoljavanje eksternalizovanih problema (Barber, 1996; Smetana, Metzger, 2008).

Prvi put je na važnost roditeljskog nadzora, odnosno nedostatak supervizije roditelja u kontekstu ispoljavanja eksternalizovanih problema, ukazano u radu Glueck and Glueck (1950), da bi Hirši (Hirschi, 1969) ukazao na važnost privrženosti roditeljima kao načina internalizacije konvencionalnih društvenih normi, indirektna roditeljske kontrole i put prosocijalnog ponašanja. Zatim, osamdesetih godina usledilo je veliko interesovanje autora za proučavanje roditeljskog nadzora u vezi sa ispoljavanjem eksternalizovanih problema. Rezultati istraživanja su pokazali da se nedostatak supervizije smatra jednim od najznačajnijih rizičnih faktora, koji je snažniji od kriminalnog ponašanja roditelja, odsustva roditelja ili nedostatka discipline, dok su se porodične strategije poput veštine rešavanja problema, pozitivnog potkrepljenja pokazale irelevantnim (Loeber, Stouthamer-Loeber, 1986; Patterson, Stouthamer-Loeber, 1984). Veza neadekvatnog roditeljskog nadzora i različitih eksternalizovanih problema potvrđivana je i u narednoj deceniji (Weintraub, Gold, 1991; Sampson, Laub, 1994). Usledila su istraživanja koja su se prevashodno bavila proučavanjem roditeljskog nadzora u vezi sa različitim eksternalizovanim problemima dece i adolescenata. Problemi poput bežanja iz škole i od kuće, vandalizma, agresivnog ponašanja, druženja sa delinkventnim vršnjacima povezuju se sa neadekvatnim vršenjem roditeljskog nadzora (Metzler et al, 1994; Whitbeck et al, 1997; Ary et al, 1999; Stattin, Kerr, 2000; Svensson, 2003; Garner, 2010). Utvrđeno je da adolescenti iz porodica sa slabim roditeljskim nadzorom imaju povećan rizik od pušenja (Mott et al, 1999; Dick et al, 2007), zloupotrebe alkohola (Webb

et al, 2002; Borawski et al, 2003) i droga (Lac, Crano, 2009; Kliwer et al., 2006), kockanja (Barnes et al., 2002; Vachon et al, 2004), rizičnih seksualnih ponašanja (Metzler et al, 1994; Huebner, Howell, 2003) i rizičnih ponašanja na internetu (Liau et al, 2008; Law et al, 2010).

Cilj rada predstavlja sagledavanje povezanosti roditeljskog nadzora i eksternalizovanih problema u ponašanju adolescenata. Sekundarno, razmotriće se razlike u pogledu prirode poveznosti specifičnih komponenti roditeljskog nadzora i eksternalizovanih problema. Ukazaće se i na faktore koji imaju posrednu ulogu u objašnjenju eksternalizovanih problema.

METOD

Za pretragu korišćen je elektronski pretraživač Konzorcijuma biblioteka Srbije za objedinjenu nabavku (KOBSON). Pregled i analiza elektronski dostupne literature izvršena je u periodu od januara do juna 2014. godine. Radi što šireg obuhvata literature uključene su ključne reči: roditeljski nadzor (parental monitoring), znanje roditelja (parental knowledge), samoizveštavanje (adolescent disclosure), traženje informacija (parental solicitation), roditeljska kontrola (parental control), eksternalizovani problemi (externalising problems), agresivnost (aggression), kršenje pravila (rule-breaking behavior), delinkvencija (delinquency), zloupotreba alkohola (alcohol abuse) i droga (drug abuse), prilagođavanje (adjustment). Pretraživana je literatura na srpskom i engleskom jeziku. Kriterijumi za odabir istraživačkih studija bili su: da se bar jedna varijabla odnosi na roditeljski nadzor, bar jedna varijabla odnosi na eksternalizovane probleme, da obuhvata populaciju adolescenata i/ili njihovih roditelja, pri čemu je za potrebe ovog rada uzorak studija ograničen na one koje su objavljene posle 2000. godine.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA SA DISKUSIJOM

Nakon izvršenog pregleda literature, izdvojeno je 97 bibliografskih jedinica (naučnih radova i monografija), dok je za potrebe ovog rada, za analizu izdvojeno 20 najuticajnijih studija. Pregled istraživačkih studija o povezanosti roditeljskog nadzora i eksternalizovanih problema dat je u Tabeli 1.

Zbornik IKSI, 1/2014 – M. Kovačević-Lepojević, V. Žunić-Paulović
„Povezanost roditeljskog nadzora i eksternalizovanih
problema u adolescenciji”, (str. 61-73)

Tabela 1. Studije o povezanosti roditeljskog nadzora i eksternalizovanih problema

Autori, godina	Uzorak	Skala roditeljskog nadzora	Najvažniji rezultati
Barnes et al., 2006	506 adolescenata i mladih uzrasta 13-14 i 18-22 i roditelja u šest ciklusa, SAD	Ujpnik sačinjen na osnovu iskustava iz prethodnih istraživanja.	Roditeljski nadzor se pokazao značajnim prediktorom delinkvencije i zloupotrebe alkohola. Uz druženje sa delinkventnim vršnjacima prouzroci razvojni trajektoriji delinkvencije sa najtežom prognozom.
Borawski et al., 2003	692 učenika devetog i desetog razreda, SAD	Parental monitoring scale (Lee et al., 2003)	Visok nivo roditeljskog nadzora predikuje manju zloupotrebu alkohola i seksualno odgovorno ponašanje kod učenika muškog pola. Kod učenika nije uočena veza između roditeljskog nadzora i problema u prilagodavanju.
Dick et al., 2007	812 jedročajanih i 830 dvočajanih blizanaca istog pola i njihovih roditelja učestvovalo je u četvorogodišnjoj (11-14) longitudinalnoj studiji, Finska	Ujpnik o roditeljskom nadzoru (Chassin et al., 1993)	Ako roditeljski nadzor samostalno objašnjava samo 2% varijanse pušenja adolescenata, značajan je efekat moderacije pri čemu uticaj genetičkih dispozicija za pušenje opada, a uticaj sredinskih uslova sa porastom roditeljskog nadzora raste.
Fletcher et al., 2004	2568 adolescenata 14-18 godina učestvovala je u dvogodišnjoj longitudinalnoj studiji, SAD	Podskala roditeljskog nadzora (Steinberg, Fletcher, 1994). Roditeljska kontrola merena je putem odabranih 6 ojačica (Dambusch et al., 1985; Steinberg, 1987) sličnih podskali Roditeljska kontrola (Kerr, Stattin, 2000; Stattin, Kerr, 2000). Za merenje znanja roditelja korišćena je modifikovana podskala znanja roditelja (Kerr, Stattin, 2000; Stattin, Kerr, 2000)	Primenom strukturalnog modeliranja utvrđeno je da zloupotrebu PAS i delinkventno ponašanje najbolje objašnjava model delovanja roditeljskog nadzora i roditeljske kontrole, posredstvom znanja roditelja o tome gde im se deca, sa kim nalaze i koje aktivnosti upražnjavaju. Pri objašnjavanju zloupotrebe PAS, roditeljska kontrola i roditeljski nadzor pored indirektno ostvaruju i direktan uticaj, dok pri objašnjenju delinkvencije roditeljska kontrola pored indirektno ostvaruje direktan uticaj.
Frijns et al., 2009	309 adolescenata i njihovih porodica (dvoroditeljskih) učestvovalo je u četvorogodišnjoj longitudinalnoj studiji sa intervalom merenja od godinu dana, s tim da je godišnje anketiranje vršeno u dva podintervala u dva konteksta (posle škole i priklom kućne posete), Holandija	Samozestovanje adolescenata mereno je putem tri aljema podskale samozestovanja Parental monitoring scale (Kerr, Stattin, 2000; Stattin, Kerr, 2000). Skrivanje informacija adolescenat mereno je putem dva aljema sačinjenih za potrebe istraživanja.	Faktorskom analizom je utvrđeno da bi samozestovanje i skrivanje informacija trebalo posmatrati kao dva odvojena konstrukta. Prema rezultatima istraživanja, samo skrivanje informacija predstavlja prediktor intenziteta (u ranoj i srednjoj adolescenciji) i eksternalizovanih problema (u ranoj i srednjoj adolescenciji). U analizi u kojoj su zajednički uključena oba faktora, samo skrivanje informacija se pokazalo prediktorom za probleme u prilagodavanju. Delinkvencija se povratno pokazala značajnim faktorom za skrivanje informacija u adolescenciji.
Galambos et al., 2003	109 porodica učestvovalo je u trogodišnjoj studiji (13-15 godina), SAD	Child's Report of Parental Behavior Inventory (Burger, Armentrout, 1971; Schaefer, 1965)	Veća bivejovana kontrola vremenom utiče na smanjenje eksternalizovanih problema kod adolescenata, dok paralelna primena razvijivih i psihološke kontrole utiče na porast eksternalizovanih problema. Razvoj eksternalizovanih problema kod adolescenata koji su se družili sa delinkventnim vršnjacima zaustavlja porastom kontrole roditelja.
Huebner, Howell, 2003	1160 učenika muškog i ženskog pola od sedmog do dvanaestog razreda iz šest seoskih škola različitog etničkog sastava, SAD	Skala roditeljskog nadzora (Small, Kerrs, 1993). Posredstvom osam aljema meri se znanje roditelja, uspostavljanje pravila u pogledu slobodnovremenskih aktivnosti učenika, gledanja televizije i korišćenja interneta.	Roditeljski nadzor se posredstvom komunikacije roditelja - dete smatra značajnim prediktorom uputiljara adolescenata u lične seksualne odnose. Nakoš potvrđuje rezu da samozestovanje adolescenata ima mnogo veći značaj u odnosu na druge aspekte nadzora. Nije primetna relevantnost pola, uzrasta i etničke pripadnosti.
Keijsers et al., 2009	309 holandskih srednjoškola i njihovih porodica (dvoroditeljskih) učestvovalo je u četvorogodišnjoj studiji, Holandija	Parental monitoring scale (Kerr, Stattin, 2000; Stattin, Kerr, 2000), (verzija za adolescente i roditelje)	Utvrđeno je opadanje samozestovanja adolescenata i roditeljske kontrole tokom srednje adolescencije. Opadanje samozestovanja u vezi je sa porastom vršenja delinkventnih aktivnosti, dok je veza između roditeljske kontrole i delinkvencije posredovana nivoom podrške roditelja.
Keijsers et al., 2010	289 adolescenata i njihovih roditelja iz dvoroditeljskih porodica, sa merenjem u dva intervala sa rasponom od godinu dana, Holandija	Parental monitoring scale (Kerr, Stattin, 2000; Stattin, Kerr, 2000), (verzija za adolescente i roditelje)	Samozestovanje je za razliku od traženja informacija i roditeljske kontrole predikovalo (negativno) delinkvenciju. Takođe, delinkvencija je predikovala manje samozestovanja. Dalje, traženje informacija od strane majki je predikovalo samozestovanje koje je povratno predikovalo traženje informacija od strane roditelja.
Kerr, Stattin, 2000	1186 četvrtaestogodišnjaka i 1077 roditelja, Švedska	Parental monitoring scale (Kerr, Stattin, 2000; Stattin, Kerr, 2000)	Samozestovanje predstavlja najznačajniji prediktor znanja roditelja i negativni prediktor delinkvencije i drugih indikatora problema u prilagodavanju.
Kerr et al., 2008	1641 adolescenata (10-14 godina) i njihovih roditelja učestvovalo je u trogodišnjoj studiji, Švedska	Parental monitoring scale (Kerr, Stattin, 2000; Stattin, Kerr, 2000)	Uočavanjem delinkventnog ponašanja roditelji se ponašaju tako što bitnu više tube poverenje u adolescente, ali smanjuju napore u pravcu vršenja roditeljskog nadzora.
Kerr et al., 2010	938 učenika 12-15 godina i 830 roditelja učestvovalo je u dvogodišnjoj longitudinalnoj studiji, Švedska	Parental monitoring (Kerr, Stattin, 2000; Stattin, Kerr, 2000)	Samozestovanje adolescenata pokazalo se kao važan prediktor znanja roditelja delinkvencije. Postupci roditelja (roditeljska kontrola i traženje informacija) nisu predikovali ni jedan od indikatora (znanje roditelja i delinkvencija).
Laird et al., 2003	585 učenika od osmog do dvanaestog razreda i njihovih roditelja učestvovalo je u petogodišnjoj longitudinalnoj studiji, SAD	Adaptacija skale roditeljskog nadzora (Brown et al., 1993; Dishion et al., 1997; Kerr, Stattin, 2000; Stattin, Kerr, 2000)	Povećavanjem roditeljskog nadzora vremenom dolazi do opadanja i delinkvencije drugih ponašanja koja imaju antisocijalnu tendenciju. S delinkventnim ponašanjem, dolazi do opadanja znanja roditelja posredstvom manje uključivosti i ošjeg odnosa sa roditeljima.
Laird, Marrero 2010	426 adolescenata od osmog do dvanaestog razreda i njihovih roditelja, SAD	Skala roditeljskog nadzora je sačinjena na osnovu prethodnih iskustava pet ospehena, sastoji se od 5 ojačica.	Visi nivo roditeljskog nadzora u vezi je sa manjim ispoljavanjem eksternalizovanih problema. Sa pojavom eksternalizovanih problema, dolazi do opadanja roditeljskog nadzora delom usled negativnog uticaja na odnos roditelja-dete, a delom usled slabljenja uverenja adolescenata da roditelji treba da imaju znanje o njihovim kretanjima, prijateljima i aktivnostima.
Law et al., 2010	733 učenika uzrasta od deset do osamnaest godina, zapadna Kanada	Parental monitoring scale (Kerr, Stattin, 2000; Stattin, Kerr, 2000). Skala je modifikovana u meji u kojoj je bilo potrebno izmestiti aktivnosti adolescenata na internet.	Rezultati istraživanja ukazuju na to da su adolescenti koji su samozestovali roditeljima u svojim aktivnostima na internetu u manjoj meri ispoljavali agresivne poruke drugim korisnicima. Sa druge strane, roditeljska kontrola traženje informacija nisu u vezi ni sa jednim oblikom ispoljavanja agresivnog ponašanja na internetu.
Smeitana, Metzger, 2008	276 učenika devetog i dvanaestog razreda (AS=14,62) i njihovih roditelja, SAD	Modifikacija skale Parental monitoring scale (Kerr, Stattin, 2000; Stattin, Kerr, 2000)	Samozestovanje značajno ne doprinosi problemima u ponašanju adolescenata. Veza traženja informacija od strane roditelja o ličnim pitanjima i odnosima sa vršnjacima kao i u prethodnim istraživanjima nije se pokazala značajnom u vezi sa ispoljavanjem eksternalizovanih, ali je marginalno značajna u vezi sa ispoljavanjem intenziteta problema. Strukturalni model je pokazao da je uverenje adolescenata o njihovoj obavezni da saopštavaju roditeljima, a posebno poverenje u roditelje se pokazalo značajnim kada je u pitanju manje ispoljavanje problema u ponašanju.
Stattin, Kerr, 2000	703 četvrtaestogodišnjaka i 503 roditelja, Švedska	Parental monitoring scale (Kerr, Stattin, 2000; Stattin, Kerr, 2000)	Samozestovanje je snažan negativni, a traženje informacija pozitivan prediktor ponašanja kojim se više pravka i privrđenja adolescenata od strane policije. Samozestovanje predstavlja najznačajniji prediktor znanja roditelja o kretanjima, prijateljima i aktivnostima adolescenata. Nalazi su se pokazali nezavisnim od pola adolescenata, informacija (adolescentnih roditelja).
Svensson, 2003	857 adolescenata oba pola od 14-18 godine, Švedska	Skala je sačinjena na osnovu iskustava iz prethodnih istraživanja roditeljskog nadzora.	Roditelji su značajnije više vršili nadzor nad adolescentkinjama, s tim da su adolescenti bili izloženi negativnom uticaju vršnjaka i zloupotrebi psiholoških postupaka. Izaženo je negativno uticaju vršnjaka se pokazalo značajnom u vezi sa zloupotrebom psiholoških supstanci kod adolescentkinja iz porodica sa slabim roditeljskim nadzorom.
Tilton-Weaver et al., 2013	1730 adolescenata uzrasta od 9 do 18 godina učestvovalo je u trogodišnjoj studiji, Švedska	Modifikovana skala Parental monitoring scale (Kerr, Stattin, 2000; Stattin, Kerr, 2000)	Uspostavljanje pravila roditelja u vezi je sa odabirom prosocijalnih vršnjaka u kasnoj adolescenciji. Do sličnih rezultata došlo se i na mladim uzorcima, i to isključivo kod onih koji se nisu osećali previše kontrolisanim od strane roditelja.
Webb et al., 2002	1672 učenika od sedmog do desetog razreda učestvovalo je u dvogodišnjoj longitudinalnoj studiji, SAD	Perceived parental monitoring scale (Hetherington, Clingempeel, 1992)	Povećanje upotrebe alkohola je vremenom vodilo ka povećavanju ispoljavanja eksternalizovanih problema generacija. Povećano vršenje roditeljskog nadzora i oca i majke adolescenata je bilo povezano sa postepenim smanjenjem upotrebe alkohola.

Na osnovu pregledane literature, uočava se dominacija razumevanja roditeljskog nadzora kao manifestacije odnosa roditelj-dete. Prema tome, smatra se da je značaj roditeljskih postupaka, posebno roditeljske kontrole koja je do početka 21. veka bila u središtu pažnje, precenjena. Kako primećuju autori, roditeljska kontrola bila je reprezentovana ajtemima koji zapravo mere znanje roditelja o kretanjima, aktivnostima i prijateljima adolescenata (Kerr, Stattin, 2000; Stattin, Kerr, 2000; Stattin, Kerr, Tilton-Weaver, 2010). Skale koje su korišćenje za merenje roditeljskog nadzora u pregledanim studijama su u skladu sa tim u najvećoj meri zasnovane na znanju roditelja, dok se roditeljska kontrola smatra samo jednim njegovim aspektom (pored samoizveštavanja i traženja informacija). Od razmatranih aspekata samoizveštavanje adolescenata o svojim kretanjima, aktivnostima i prijateljima se pokazalo najzaslužnijim za funkciju roditeljskog nadzora, pri čemu empirijski dokazi nalaze direktnu vezu sa zastupljenošću ponašanja kojim se krše pravila, druženja sa delinkventnim vršnjacima, agresivnog ponašanja i drugih eksternalizovanih problema u ponašanju (Kerr, Stattin, 2000; Stattin, Kerr, 2000; Laird, Marrero, 2010; Keijsers et al., 2010; Tilton-Weaver et al, 2013). Autori ipak primećuju da je teško interpretirati nalaze koji upućuju na direktan uticaj samoizveštavanja na razvoj eksternalizovanih problema (Stattin, Kerr, 2000; Kerr, et al., 2010). Naime, adolescenti koji ispoljavaju eksternalizovane probleme, imaju mnogo više da sakriju od svojih roditelja, te manje saopštavaju. Iako postoje neki pokazatelji da adolescentkinje češće samoizveštavaju roditeljima u odnosu na adolescente, dok im roditelji češće traže informacije i kontrolišu ih, razlike se ne smatraju značajnim kada je veza sa eksternalizovanim problemima u pitanju (Keijsers, 2010; Kerr, Stattin, 2000). Objavljene su i studije koje opovrgavaju vezu između samoizveštavanja i eksternalizovanih problema, dajući prednost uticajima roditeljske kontrole (Fletcher et al., 2004; Smetana, Metzger, 2008). Međutim, autori smatraju da je gotovo po definiciji prisutna pojava da ukoliko deca imaju osećaj da kontrola roditelja ugrožava njihov lični osećaj kontrole, onda će svaka korist poput prevencije eksternalizovanih problema biti anulirana izraženim internalizovanim problemima kao na primer depresijom, niskim samopouzdanjem i samoeфикасноšću (Kerr, Stattin, 2000).

S obzirom na aktuelnost konceptualizacije roditeljskog nadzora, koji je operacionalizovan kao znanje roditelja o kretanjima, aktivnostima i prijateljima adolescenata, kojom se u prvi plan stavlja dimenzija samoizveštavanja adolescenata (Kerr, Stattin, 2000; Stattin, Kerr, 2000), postavlja se pitanje uloge roditelja u prevazilaženju eksternalizovanih problema i daljeg strukturiranja delinkventnog ponašanja. Rezultati istraživanja o povezanosti roditeljske kontrole i traženja informacija i

ispoljavanja eksternalizovanih problema su kontradiktorni. Na primer, iako je prema izveštavanju adolescenata više roditeljske kontrole doprinosilo manjem kršenju pravila, prema izveštajima roditelja to nije bio slučaj, dok je traženje informacija podsticalo kršenje pravila (Stattin, Kerr, 2000; Kerr, et al., 2010). Tim povodom, autori su ispitivali uticaj različitih posrednih varijabli, poput količine vremena koje roditelji provode sa svojom decom, porodične podrške, individualnih karakteristika roditelja i adolescenata i druge indikatore koji upućuju na privrženost roditeljima, odnosno poverenje i kvalitet međusobnih odnosa između roditelja i adolescenata kako bi se objasnilo čime je posredovan uspeh samoizveštavanja u prevenciji eksternalizovanih problema (Keijsers et al., 2009; Borawski et al., 2003; Laird et al., 2003; Stattin, Kerr, 2000; Keijsers, 2010). U longitudinalnoj studiji (Keijsers et al., 2009) u kojoj je ispitivan značaj porodične podrške pri proučavanju veze roditeljskog nadzora i delinkvencije, došlo se do saznanja da snažno opadanje samoizveštavanja u proceni adolescenata i majki, i nešto niže samoizveštavanje u proceni oca, dovodi do porasta delinkvencije posredovano porodičnom podrškom. Naime, u porodicama u kojima je porodična podrška niska, pad roditeljske kontrole povezan je sa porastom delinkvencije. Nasuprot tome, opadanje roditeljske kontrole u porodicama u kojima je ona visoko zastupljena, doprinosi opadanju delinkvencije (Keijsers et al., 2009). Zabeleženi su i suprotstavljeni nalazi, koji ukazuju da porodična podrška nema uticaja na razvoj eksternalizovanih i internalizovanih problema u ponašanju (Galambos et al., 2003). Istraživanja pokazuju da roditelji koji više vremena provode sa svojom decom, sa njima imaju bolju komunikaciju, deca im lakše i o većem opsegu tema samoizveštavaju (Keijsers, 2010). Pored količine provedenog vremena sa porodicom i kvaliteta međusobnog odnosa, uverenje adolescenata u prikladnost roditeljskog nadzora doprinosi povećanom roditeljskom nadzoru, odnosno informisanosti o kretanjima, aktivnostima i prijateljima adolescenata i prevenciji eksternalizovanih problema (Laird et al., 2003). Prema tome, provođenje zajedničkog vremena sa adolescentima, razvijanje stavova koji pogoduju prosocijalnom ponašanju, podsticanje poverenja, bliskosti, podrške i generalno unapređivanje odnosa između roditelja i adolescenata doprinose manjem ispoljavanju eksternalizovanih problema (Dishion et al., 2003; Laird et al., 2003; Keijsers et al., 2009; Keijsers, 2010).

Pored nalaza o delovanju komponenti roditeljskog nadzora na ispoljavanje eksternalizovanih problema, pretpostavke da eksternalizovani problemi povratno deluju na sve segmente nadzora, nalaze empirijsku potvrdu. Naime, istraživanja pokazuju da se roditelji pri uočavanju prvih simptoma eksternalizovanih problema povlače, brinu više, ali nadziru manje. Prema

tome, roditeljska kontrola i traženje informacija opadaju sa strukturiranjem problema (Keijsers et al., 2009; Kerr et al., 2008). U pojedinim istraživanjima je takvo opadanje vezano za pol i beleži se samo za populaciju devojčica (Kerr et al., 2010). Autori nalaze različita objašnjenja, od onih da roditelji misle da je to poruka adolescenata da im je potrebno više slobode i privatnosti, preko povećane tolerancije na probleme u ponašanju, do onih da su zastrašeni situacijom u kojoj su se našli (Kerr et al., 2008). Istraživački nalazi potvrđuju da roditeljska kontrola aktivnosti, sadržaja i prijatelja adolescenata na internetu ostvaruje negativne efekte na uzrastu od 9 do 14 godina (Dürager, Livingstone, 2012). To može biti iz razloga primene roditeljske kontrole nakon što je već došlo do uočavanja problema u prilagođavanju. Autori naslućuju da to može biti izvesniji scenario od situacije kada se deca posledično upuštaju u rizične aktivnosti usled restrikcija u vidu "zabranjenog voća" (Kirwil, 2009). Adolescenti izbegavaju samoizveštavanje roditeljima, iz straha da budu kritikovani, te propuštaju priliku da im se pruži podrška u prevazilaženju problema (Keijsers et al., 2010; Tilton-Weaver, Marshal, 2008). Istraživanja potvrđuju da nesaopštavanje informacija od strane adolescenata nije isto što i skrivanje informacija, s tim da skrivanje informacija nesumnjivo vodi delinkventnom ponašanju (Frijins et al., 2009). Rezultati longitudinalne studije na uzorku od 309 holandskih srednjoškolaca ukazuju na to da nesaopštavanje i skrivanje informacija drugačije povezani sa prilagođavanjem u pravcu eksternalizovanih i internalizovanih problema, s tim da kada se zajedno uključe u analizu samo prikrivanje informacija ima posledice na prilagođavanje (Frijins et al., 2009). Istraživanje ukazuje na to da skrivanje informacija ima snažniji uticaj na delinkvenciju nego na depresivnost, koji se pokazao bidirekcionim. Nasuprot tome, samo u ranoj adolescenciji prikrivanje informacija je predviđalo depresivnost. Snažniji efekat prikrivanja informacija kao prediktora delinkvencije i internalizovanih problema u odnosu na nesaopštavanje, može biti objašnjen time da je potreban ogroman psihički napor da se informacije kriju od roditelja, te se to posledično odražava na psihosocijalno funkcionisanje (Frijins et al., 2009).

ZAKLJUČAK I OGRANIČENJA

Rezultati istraživanja potvrđuju pretpostavku o roditeljskom nadzoru kao vrlo važnom faktoru za razvoj eksternalizovanih problema. Posebno, podvlači se značaj samoizveštavanja pri objašnjenju veze sa ispoljavanjem eksternalizovanih problema u adolescenciji, koja je gotovo po pravilu direktna i snažna. Nalazi o važnosti ostalih aspekata roditeljskog nadzora (traženje informacija i roditeljska kontrola) su neretko suprotstavljeni, pri

čemu se uvažavaju dokazi o njihovom posrednom dejstvu na ispoljavanje eksternalizovanih problema.

Autorke ističu nekoliko ograničenja datog preglednog istraživanja. Kako su u analizu uključene studije koje su pored roditeljskog nadzora sa jedne strane, u najvećoj meri obuhvatale delinkvenciju, odnosno ponašanje kojim se krše pravila sa druge strane, preporučuje se da bi u narednom pregledu literature o povezanosti roditeljskog nadzora i eksternalizovanih problema trebalo uključiti veći broj istraživanja koji uključuju i agresivno ponašanje kao drugi aspekt eksternalizacije. U skromnom broju analiziranih studija koje su pri istraživanju povezanosti roditeljskog nadzora i razvoja eksternalizovanih problema uključile više faktora, roditeljski nadzor potiskuje uticaj nekih drugih faktora poput druženja sa delinkventnim vršnjacima (Galambos et al., 2003). Međutim, autorke u daljim istraživanjima preporučuju veći obuhvat studija u kojima bi bio preispitivan stepen i kvalitet povezanosti roditeljskog nadzora sa razvojem eksternalizovanih problema u odnosu na veći broj kriterijuma. Dalje, u planu je da se radi potpunijeg pregleda u budućnosti obuhvate i evaluacione studije o primeni roditeljskih intervencija u cilju redukovanja eksternalizovanih problema, s obzirom da su rezultati pojedinih studija ukazali na njihovo opadanje kao posledica unapređivanja roditeljskih veština (Tilton-Weaver et al, 2013; Webb et al, 2002). U više studija prepoznato je povlačenje roditelja pri uočavanju eksternalizovanih problema (Laird, Marrero, 2010; Kerr et al., 2008), što ide u prilog pretpostavci o važnosti edukacije roditelja. Zatim, nisu ispitani potencijali roditeljskog nadzora kao faktora moderacije pri ispoljavanju eksternalizovanih problema, što je prepoznato u pojedinačnim studijama gde se na primer tim putem posredno objašnjava uticaj siromaštva i susedstva (Beyers et al., 2003; Beyers et al, 2001).

REFERENCE

- (1) Ary, D., Duncan, T., Duncan, S., Hops, H. (1999). Adolescent problem behavior: The influence of parents and peers. *Behaviour Research and Therapy*, 37 (3), 217-230.
- (2) Barber, B. (1996). Parental Psychological Control: Revisiting a Neglected Construct. *Child Development*, 67 (1), 3296-3319.
- (3) Barnes, G., Welte, J., Hoffman, J., Dintcheff, B. (2002). Effects of alcohol misuse on gambling patterns in youth. *Journal of Studies on Alcohol*, 63 (6), 767-775.

- (4) Barnes, G., Hoffman, J., Welte, J., Farrell, M., Dintcheff, B. (2006). Effects of Parental Monitoring and Peer Deviance on Substance Use and Delinquency. *Journal of Marriage and Family*, 68 (4), 1084-1104.
- (5) Beyers, J., Bates, J., Pettit, G., Dodge, K. (2003). Neighborhood structure, parenting processes, and the development of youths' externalizing behaviors: A multilevel analysis. *American Journal of Community Psychology*, 31 (1-2), 35-53.
- (6) Borawski, E., Ievers-Landis, C., Lovegreen, L., Trapl, E. (2003). Parental monitoring, negotiated unsupervised time, and parental trust: the role of perceived parenting practices in adolescent health risk behaviors. *Journal of Adolescent Health*, 33 (2), 60-70.
- (7) Dick, D., Riken, V., Purcell, S., Kaprio, J., Pulkkinen, L., Rose, R. (2007). Parental monitoring moderates the importance of genetic and environmental influences on adolescent smoking. *Journal of Abnormal psychology*, 116 (1), 213-218.
- (8) Dishion, T., Nelson, S., Kavanagh, K. (2003). The family check-up with high-risk young adolescents: Preventing early-onset substance use by parent monitoring. *Behavior Therapy*, 34 (4), 553-571.
- (9) Dürager, A., Livingstone, S. (2012). *How can parents support children's internet safety?* London: EU Kids Online.
- (10) Fletcher, A., Steinberg, L., Williams-Wheeler, M. (2004). Parental influences on adolescent problem behavior: Revisiting Stattin and Kerr. *Child Development*, 75, 781-796.
- (11) Frijns, T., Keijsers, L, Branje, S., Meeus, W. (2009). What parents don't know and how it may affect their children: Qualifying the disclosure-adjustment link. *Journal of adolescence*, 33 (1), 261-270.
- (12) Galambos, N., Barker, E., Almeida, D. (2003). Parents Do Matter: Trajectories of Change in Externalizing and Internalizing Problems in Early Adolescence. *Child Development*, 74 (2), 578-594.
- (13) Garner, R., Findlay, L., Kohen, D. (2010). *Parental monitoring of adolescent's behaviour: Trajectories, risk factors, and associated outcomes*. Toronto: Canadian Council of Learning.
- (14) Glueck, S., Glueck, E. (1950). *Unraveling juvenile delinquency*. New York: Commonwealth fund.
- (15) Hamza, A., Willoughby, T. (2011). Perceived parental monitoring, adolescent disclosure, and adolescent depressive symptoms: A longitudinal examination. *Journal of youth and adolescence*, 40 (7), 902-915.
- (16) Hirschi, T. (1969). *Causes of delinquency*. New Jersey: Transaction publisher. (Ninth printing in 2009).

- (17) Huebner, A., Howell, L. (2003). Examining the relationship between adolescent sexual risk-taking and perceptions of monitoring, communication, and parenting styles. *Journal of Adolescent Health*, 33 (2), 71-78.
- (18) Keijsers, L., Frijns, T., Branje, S., Meus, W. (2009). Developmental links of adolescent disclosure, parental solicitation, and control with delinquency: moderation by parental support. *Developmental Psychology*, 45 (5), 1314–1327.
- (19) Keijsers, L., Branje, S., VanderValk, I., Meeus, W. (2010). Reciprocal effects between parental solicitation, parental control, adolescent disclosure, and adolescent delinquency. *Journal of Research on Adolescence*, 20 (1), 88-113.
- (20) Kerr, M., Stattin, H. (2000). What parents know, how they know it, and several forms of adolescent adjustment: Further support for a reinterpretation of monitoring. *Developmental Psychology*, 36 (3), 366-380.
- (21) Kerr, M., Stattin, H., Pakalniskiene, V. (2008). Parents react to adolescent problem behaviors by worrying more and monitoring less. In M. Kerr, H. Stattin, R. Engels (Eds.), *What can parents do?: new insights into the role of parents in adolescent problem behavior* (pp. 81-113). Chichester: John Wiley & Sons.
- (22) Kerr, M., Stattin, H., Burk, W. (2010). A reinterpretation of parental monitoring in longitudinal perspective. *Journal of Research on Adolescence*, 20 (1), 39-64.
- (23) Kirwil, L. (2009). Parental mediation of children's Internet use in different European countries. *Journal of Children and Media*, 3 (4), 394-409.
- (24) Kliwer, W., Murrelle, L., Prom, E., Ramirez, M., Obando, P., Sandi, L., Karenkeris, M. (2006). Violence exposure and drug use in central american youth: family cohesion and parental monitoring as protective factors. *Journal of Research on Adolescence*, 16 (3), 455-478.
- (25) Lac, A., Crano, W. (2009). Adolescent marijuana use monitoring matters: meta-analytic review reveals the reliable linkage of parental monitoring with adolescent marijuana use. *Perspectives on Psychological Science*, 4 (6), 578-586.
- (26) Laird, R., Pettit, G., Dodge, K., Bates, J. (2003). Change in parents' monitoring knowledge: links with parenting, relationship quality, adolescent beliefs, and antisocial behavior. *Social Development*, 12 (3), 401-419.

- (27) Laird, R., Marrero, M. (2010). Information management and behavior problems: Is concealing misbehavior necessarily a sign of trouble? *Journal of Adolescence*, 33 (1), 297-308.
- (28) Law, D., Shapka, J., Olson, B. (2010). To control or not to control? Parenting behaviours and adolescent online aggression. *Computers in Human Behavior*, 26 (1), 1651-1656.
- (29) Liau, A., Khoo, A., Ang, P. (2008). Parental awareness and monitoring of adolescent internet use. *Current psychology*, 27 (4), 217-233.
- (30) Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M. (1986). Family factors as correlates and predictors of juvenile conduct problems and delinquency. *Crime and Justice*, 7 (1), 29-149.
- (31) Metzler, C., Noell, J., Biglan, A., Ary, D., Smolkowski, K. (1994). The social context for risky sexual behavior among adolescents. *Journal of Behavioral Medicine*, 17 (4), 419-438.
- (32) Mott, A., Crow, A., Richardson, J., Fley, B. (1999). After-school supervision and adolescent cigarette smoking: Contributions of the setting and intensity of after-school self-care. *Journal of Behavioral Medicine*, 22 (1), 35-58.
- (33) Patterson, G. R., Stouthamer-Loeber, M. (1984). The correlation of family management practices and delinquency. *Child Development*, 55 (1), 1299-1307.
- (34) Reitz, E., Deković, M., Meijer, A. (2006). Relations between parenting and externalizing and internalizing problem behaviour in early adolescence: Child behaviour as moderator and predictor. *Journal of Adolescence*, 29 (1), 419-436.
- (35) Sampson, R., Laub, J. (1994). Urban poverty and the family context of delinquency: A new look at structure and process in a classic study. *Child Development*, 65 (1), 523-540.
- (36) Smetana, J., Matzger, A. (2008). Don't ask, don't tell (your mom and dad): disclosure and nondisclosure in adolescent-parent relationships. In M. Kerr, H. Stattin, R. Engels (Eds.), *What can parents do?: new insights into the role of parents in adolescent problem behavior* (pp. 65-89). Chichester: John Wiley & Sons.
- (37) Stattin, H., Kerr, M. (2000). Parental monitoring: A reinterpretation. *Child Development*, 71 (4), 1072-1085.
- (38) Stattin, H., Kerr, M., Tilton-Weaver, L. (2010). Parental monitoring: a critical examination of the research. In V. Guilamo-Ramos, J. Jaccard, P. Duttus (Eds.), *Parental monitoring of adolescents* (pp. 3-39). NY: Columbia University Press.

- (39) Svensson, R. (2003). Gender differences in adolescent drug use: The impact of parental monitoring and peer deviance. *Youth & Society*, 34 (3), 300-329.
- (40) Tilton-Weaver, L., Marshall, S. (2008). Adolescent's agency in information management. In M. Kerr, H. Stattin, R. Engels (Eds.), *What can parents do?: new insights into the role of parents in adolescent problem behavior* (pp. 11-41). Chichester: John Wiley & Sons.
- (41) Tilton-Weaver, L., Burk, W., Kerr, M., Stattin, H. (2013, February 18). Can parental monitoring and peer management reduce the selection or influence of delinquent peers? Testing the question using a dynamic social network approach. *Developmental Psychology*, doi: 10.1037/a0031854.
- (42) Vachon, J., Vitaro, F., Wanner, B., Tremblay, R. (2004). Adolescent gambling: relationships with parent gambling and parenting practices. *Psychology of Addictive Behaviors*, 18 (4), 398-401.
- (43) Webb, J., Bray, J., Getz, G., Adams, G. (2002). Gender, perceived parental monitoring, and behavioral adjustment: Influences on adolescent alcohol use. *American Journal of Orthopsychiatry*, 72 (3), 392-400.
- (44) Weintraub, K., Gold, M. (1991). Monitoring and delinquency. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 1 (3), 268-281.
- (45) Whitbeck, L., Hoyt, D., Ackley, K. (1997). Families of homeless and runaway adolescents: a comparison of parent/caretaker and adolescent perspectives on parenting, family violence, and adolescent conduct. *Child Abuse and Neglect*, 21 (6), 517-528.

CORRELATION BETWEEN PARENTAL MONITORING AND EXTERNALISING PROBLEMS IN ADOLESCENCE

The modern conception of parental monitoring is based on the interpretation of parents' knowledge of the whereabouts, activities and peers affiliation. The main sources of knowledge are adolescents' self-disclosure, parental solicitation and parental control, and externalising problems consisting rule-breaking behavior and aggression. The aim of the paper is an overview of the correlation between parental monitoring and externalising behavior problems in adolescence. Review and analysis of the available electronic literature according to the precise criteria was done from January to June 2014. The research results show that parental monitoring is one of the key factors for the occurrence and development of externalising problems. Special importance is given to the adolescents' self-disclosure that is directly

*Zbornik IKSI, 1/2014 – M. Kovačević-Lepojević, V. Žunić-Paulović
„Povezanost roditeljskog nadzora i eksternalizovanih
problema u adolescenciji”, (str. 61-73)*

correlated with externalising problems in adolescence. Parental solicitation and parental control where usually mediated by some other factors related to the family environment and parenting.

*KEYWORDS: parental monitoring / self-disclosure /
externalising problems / adolescence*